

УДК 336.77

Назар МОРОЗ

ПОНЯТТЯ СИНДИКАТИВНОГО КРЕДИТУ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

Резюме. Розглянуто теоретичні аспекти трактування категорії «синдикативного кредиту» та проведено критичний аналіз наукових поглядів зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів щодо визначення категорії. Здійснено огляд українського законодавства, що регулює відносини в системі синдикативного кредитування. На основі виділення основних елементів сформовано власне бачення поняття синдикативного кредиту в сучасному економічному середовищі. З урахуванням наукових досліджень у системі синдикативного кредитування запропоновано класифікацію видів синдикативних кредитів. Визначено ієрархічний взаємозв'язок поняття синдикативного кредиту із категоріями «синдикативне кредитування» та «ринок синдикативних кредитів».

Ключові слова: банківський кредит, кредитні відносини, синдикативний кредит, консорціумний кредит, синдикативне кредитування, ринок синдикативних кредитів.

Nazar MOROZ

THE CONCEPTS OF SYNDICATED LOAN IN MODERN SCIENCE

Summary. Syndicated lending plays an important role in the development of the national economy by providing a significant amount of financial resources for the companies. However, there are still no well-established definition of syndicated loan and approaches to its classification in the modern scientific knowledge. The article is devoted to theoretical aspects of interpretation of the category «syndicated loan». The author conducts critical analysis of scientific views of foreign and domestic scientists and economists on the definition of the category. It was found that most scientists determine syndicated loan as a loan provided by several banks to one borrower. The review of Ukrainian legislation that regulates relations in the system of syndicated lending is held. It is worth noting that the relations of syndicated lending in Ukraine are practically not regulated, which poses a threat for the development of this type of lending. The main elements of the syndicated loan, including: characteristics of resources, character of credit, lines of credit and an element of risk are determined. In addition it is stated that a loan provided by two or more creditors, organized for a specific agreement in the banking syndicate, to one or more borrowers to ensure concentration of financial resources without the threat of increasing risk lenders should be understood as the syndicated loan. Taking into account of the scientific research system of syndicated lending system, the main types of syndicated loans are classified by the following features like membership and security, type of transactions, the method of issue, the level of risk and method of repayment. The hierarchical interconnection between categories «syndicated loan», «syndicated lending» and «syndicated loan market» is defined.

Key words: the bank loan, credit relations, syndicated loan, syndicated lending, syndicated loans market.

Постановка проблеми. В останні роки ринок синдикативного кредитування все більше впливає на стан національних економік. Світова практика доводить, що механізм синдикативного кредитування сприяє зростанню інвестиційної активності, позитивно позначається на розвитку реального сектора економіки та забезпечує стабільні доходи комерційним банкам. Не зважаючи на більш ніж двадцятилітній досвід діяльності вітчизняних фінансових установ, такий інструмент як синдикативний кредит ще недостатньо розвинений та практично не використовується. У зв'язку з цим актуальним є категоріальне дослідження та позиціонування синдикативного кредиту як основи забезпечення стабільного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонуванню синдикативного кредитування присвячено праці вітчизняних науковців та фахівців, а також зарубіжних

авторів. В українській науці та практиці найбільший внесок у розроблення питань синдикативного кредитування внесено роботами вчених І.І. Левківського, С.А. Циганова, В.І. Міщенко, Н.М. Пантелєєвої, А.М. Яншиної та ін. Серед закордонних авторів своїми працями в даній області відомі К. Доусон, М. Кембелл, Т. Роудс, А. Тейлор, А. Файт та ін.

Однак у сучасній науковій думці досі відсутнє усталене визначення даної дефініції, а також підходи щодо класифікації синдикативних кредитів.

Метою статті є визначення категоріальних границь синдикативного кредиту та його класифікації.

Виклад основного матеріалу. Поняття синдикативного кредитування передбачає об'єднання учасників кредитного процесу для досягнення певних цілей. У контексті кредитування такими учасниками найчастіше виступають комерційні банки, що об'єднують свої кредитні можливості для фінансування окремого позичальника. Таке визначення синдикативного кредиту можна зустріти у більшості праць вітчизняних та зарубіжних науковців.

С. Годлевський та Л. Веїл визначають синдикативний кредит як позику, яка надається двома або більшою кількістю банківських установ одному позичальнику [1, с.3]. Дане визначення підкреслює лише зовнішній бік кредитних відносин, адже з цього визначення залишається незрозумілим, що ж дає синдикативний кредит та як він впливає на банківську систему й економіку в цілому.

На думку М. Матовнікова, «синдикативний кредит» – це кредит, наданий банком позичальнику за умови укладення цією банківською установою угоди із третьою особою [2, с.20]. Дане визначення також не можна вважати повним. Адже воно не відображає суті економічного поняття, оскільки виникають запитання: для чого надаються синдикативні кредити, яка їх роль у банківській системі та на яких умовах відбуваються дані операції?

В. Громовський та О. Прудніков, окреслюючи цілі кредитування, визначають синдикативний кредит як кредит, що формується завдяки об'єднанню ресурсів кількох банків із метою диверсифікації кредитних ризиків та збільшення загальної суми позики [3, с.16]. Дещо ширше визначення надають С. Циганков та А. Яншина, які під синдикативним кредитом розуміють кредит, що надається позичальникові двома або більшою кількістю банків, об'єднаних у тимчасовий банківський синдикат для фінансування капіталомістких проектів у довготерміновій перспективі, шляхом акумулювання банківських фінансових ресурсів та диверсифікації кредитних ризиків [4, с.12]. Із вказаних дефініцій поняття синдикативного кредиту можна визначити дві основні його цілі – можливість залучення позичальником значного обсягу фінансових ресурсів та диверсифікація ризиків кредиторів. Проте ці визначення також не можна вважати повними, оскільки вони поширюють надання синдикативних кредитів лише виключно комерційними банками, тоді як у сучасному ринковому середовищі учасниками синдикату можуть виступати інші фінансові інституції, тому буде коректніше вживати у визначенні не «об'єднання банків», а «об'єднання кредиторів». Таке визначення знаходимо у Банківській енциклопедії, де під синдикативним кредитом розуміється кредит, що надається одному позичальнику кількома кредиторами (синдикатом кредиторів), зазвичай у межах однієї кредитної угоди з

розподілом часток кредиту між учасниками синдикату, внаслідок чого сума кредиту та ризику розподіляються між банками-учасниками [5].

Досить цікавий підхід до визначення синдикативного кредиту використовують автори С. Гвардін та І. Чекур, які у своїй роботі зазначають: «Синдикативний кредит – це кредит, що надається двома або більше кредиторами. Особливе місце у здійсненні синдикативних кредитів займають банківські консорціуми, створювані для здійснення спільних кредитно-фінансових операцій» [6, с. 64]. Запропоноване визначення показує, що автори або в однаковому значенні використовують терміни «синдикат» та «консорціум», або підміняють їх.

На думку І. Сорокіної, застосування таких понять, як «синдигований» і «консорціумний» кредити, до пайового банківського кредиту з економічної та юридичної точок зору правомірно. Однак використовувати дані терміни слід спільно, не підміняючи їх один одним, так як це призводить до втрати частини характерних для таких кредитів ознак [7, с.97].

З іншого боку, проаналізувавши наявні наукові підходи до визначення характерних ознак синдикатів та консорціумів і порівнявши їх із характерними ознаками синдикативного кредиту, можна зробити висновок про тотожність понять синдикативного та консорціумного кредитів у сучасному економічному середовищі. Більше того, в іноземних наукових джерелах відсутнє поняття консорціумного кредиту, так як прикметник «консорціумний» перекладається англійською мовою як «syndicated», аналогічно як і синдикативний, тому розділити ці поняття – не можливо. Відтак, із урахуванням інтеграції України у світовий економічний простір та з метою усунення двозначностей у формуванні висновків, вважаємо за доцільне терміни синдикативного та консорціумного кредиту вважати тотожними.

Досліджуючи законодавчу базу, бачимо, що поняття «синдикативного кредиту» взагалі не визначено ні в Законі України «Про банки і банківську діяльність», ні в Цивільному кодексі України, ні в інших нормативних документах Національного банку України. Разом із тим, Закон України «Про банки і банківську діяльність», у ст.49, визначає, що «Для проведення спільного фінансування банки можуть укладати угоди про консорціумне кредитування. В рамках такої угоди банки-учасники встановлюють умови надання кредиту та призначають банк, відповідальний за виконання угоди. Банки-учасники несуть ризик по наданому кредиту пропорційно до внесених у консорціум коштів» [8].

Принагідно зазначимо, що для забезпечення гарантії повернення «великих кредитів» та кредитування програм, які потребують значних кредитних коштів з мінімальним ризиком для комерційних банків, Правління Національного банку України 21 лютого 1996 року затвердило положення «Про порядок здійснення консорціумного кредитування» [9]. Даним положенням вперше вводилися правові засади функціонування консорціумного кредитування – порядок створення та функціонування консорціуму, функції учасників, основні умови кредитного договору, умови повернення кредитних коштів тощо. 25 червня 2006 року НБУ скасував дію положення у зв'язку з набранням чинності Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, прийняттям законодавчих актів, у тому числі нормативно-правових актів НБУ, якими врегульовано правовідносини щодо консорціумного кредитування.

Таким чином, можна констатувати, що у фінансовій літературі та нормативній базі недостатньо досліджень щодо суті синдикативного кредиту. Зокрема, не має навіть визначення, яке б охопило всю глибину й значення цього поняття.

Ми вважаємо, що суть «синдикативного кредиту» визначається його первинними елементами, характером та напрямками їх руху. До первинних елементів синдикативного кредиту можна віднести:

- банківські ресурси, що надаються групою кредиторів, організованих для конкретної угоди у банківський синдикат одному або кільком позичальникам;
- характер руху синдикативного кредиту – це платний обмін ресурсами між кредиторами та позичальниками;
- напрями кредиту – це два етапи руху: при видаванні кредитів та при їх погашенні;
- елемент ризику – ризики розподіляються пропорційно до часток кожного із кредиторів, що дозволяє здійснити концентрацію фінансових ресурсів без збільшення додаткових ризиків кредиторів.

Зважаючи на вищевикладене, на наш погляд, варто дати таке визначення поняття «синдикативного кредиту»:

Синдикативний кредит – це кредит, що надається двома або більше кредиторами, організований для конкретної угоди у банківський синдикат, одному або кільком позичальникам, з метою забезпечення концентрації фінансових ресурсів без загрози підвищення ризиків кредиторів.

Сутність синдикативного кредиту знаходить своє відображення у його класифікації. Вивчаючи зарубіжні наукові джерела щодо класифікації синдикативних кредитів можна зробити висновок, що більшість авторів поділяють синдикативні кредити за трьома основними критеріями – характеристикою банків-учасників, забезпеченням та типом угод.

Залежно від банків, які беруть участь у видачі кредиту, синдикативний кредит може бути відкритим, коли залучаються кошти всіх бажаючих банків, або клубним, якщо до складу кредиторів входить обмежене коло банків.

За характеристикою забезпечення синдикативні кредити поділяються на забезпечені та незабезпечені. Забезпеченим синдикативним кредитом є кредит, забезпечений відповідною заставою чи гарантією уряду. Синдикат кредиторів може прийняти гарантію великої компанії, що характеризується високим кредитним рейтингом, або заставу майнового поручителя. При цьому обов'язковим є врахування регіонального та галузевого ризику гаранта (країна та характер основної діяльності), який може бути нижчий за аналогічний ризик позичальника. Розмір забезпеченого синдикованого кредиту не залежить від розміру капіталу та оборотів позичальника, бо ризик визначається заставою та гарантіями.

Ризики незабезпеченого кредиту прямо залежать від фінансових показників позичальника. Саме тому такі кредити надаються виключно компаніям, що відповідають вимогам надійності та характеризуються високим кредитним рейтингом. Загальна умова будь-якого синдикативного кредиту – повернення коштів рівними частинами кожному кредитору. Відповідно, кожен учасник синдикату отримає надану частину кредиту тільки за умови повного погашення всього кредиту. Якщо позичальник повернув лише 50% від загальної суми, то кожен із кредиторів отримує

відповідно 50% своєї частки. Тим самим індивідуальний ризик кредитора прямо пов'язаний із загальним ризиком, а проблема кредитоспроможності позичальника за загальною заборгованістю стає особливо значущою.

При організації синдикативного кредитування найбільшого поширення набули термінові позики, револьверні кредити, а також трансферабельні й мультивалютні кредити.

У разі термінового кредиту позичальник, як правило, має право одноразово отримати певну суму або транш протягом узгодженого всіма сторонами періоду. Сума, відшкодована раніше, ніж це зазначено в кредитній угоді, не може бути повторно надана. Даний вид кредиту зазвичай надається або для реструктуризації чи рефінансування, або для поповнення обігових коштів чи фінансування регулярних капітальних затрат.

Револьверний кредит пропонує позичальникові отримувати загальний розмір позики або її частину на власний розсуд. Щоразу, коли потрібен кредит, він надається на задалегідь визначених умовах. Ця особливість револьверного кредиту зазвичай зберігається протягом усього терміну дії договору.

Трансферабельні кредити – це кредити, які можуть бути в подальшому продані іншим банкам. У міжнародній практиці цей вид кредитів набув поширення, оскільки не тільки дозволяє кредитним організаціям ефективно рефінансувати свої активні операції, але й відкриває для багатьох банків доступ до високоякісних активів, мінімізуючи при цьому операційні витрати.

Мультивалютні кредити – будь-які з перелічених вище форм кредитів, які містять мультивалютну складову [10, с.97].

Окремі вчені класифікують синдикативні кредити за ризиком реалізації угоди на підписані, організовані та клубні. Перші передбачають гарантоване надання повної суми кредиту, тобто організатор несе увесь ризик зі здійснення угоди та відповідає за процес синдикативного кредитування. Такі кредити найчастіше використовуються за необхідності термінового фінансування, але позичальнику вони, як правило, обходяться дорожче через порівняно високі винагороди, що виплачуються організатору.

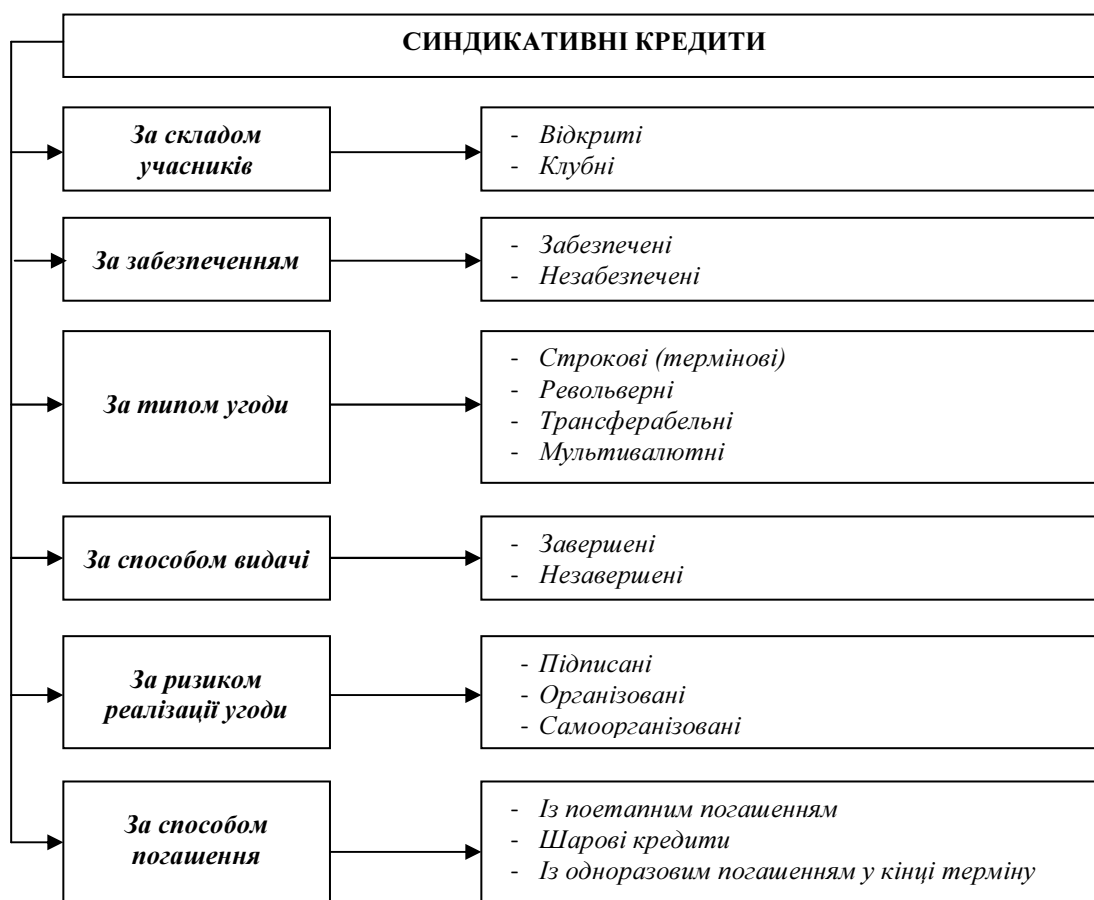
Кредити другої групи ще також зветься як «угоди на максимально можливих зусиллях». В угоді даного типу організатор не несе відповідальності за надання повної суми. Такі кредити частіше за все використовуються позичальниками, впевненими в успіху своєї угоди та зацікавленими у встановленні нових зв'язків із банками. В даному випадку ризик угоди бере на себе сам позичальник, але при цьому й винагорода організатора буде значно меншою. Клубні угоди передбачають самоорганізацію синдикативного кредиту, тобто позичальник сам виконує функції банку-організатора, використовуючи свої існуючі зв'язки з банками [11, с.74]. В даному разі, щоб уникнути плутанини із попередньою класифікацією кредитів на відкриті та клубні, третій вид кредитів доцільно перейменувати на самоорганізовані.

Проведений аналіз даних зарубіжних джерел та інформаційних агентств щодо дослідження синдикативного кредитування наведених, у [10,11,12], дозволив класифікувати синдикативні кредити за способом видавання кредиту та за схемою виплат.

За способом видавання кредиту угоди поділяються на «завершені» та «незавершені». У перших кредитори зобов'язані видати позичальникові кошти за його першою вимогою відразу після підписання всієї необхідної документації, в той час як другий тип угод передбачає збереження за банком права відтермінування надання з якої-небудь причини. Однак «незавершений» тип кредитної угоди найчастіше використовується в двосторонніх угодах і не часто зустрічається на ринку синдикативного кредитування.

За схемою виплат синдиковані кредити поділяють на ті, що амортизуються, тобто погашаються поетапно кількома платежами; шарові кредити (balloon) – кредити, в рамках яких відносно невеликі суми виплачуються регулярно на початковому етапі, а виплата однієї крупної частини здійснюється в дату остаточного погашення, та кредити із одноразовим платежем (bullet), відсотки за якими виплачуються з періодичністю, встановленою кредитною угодою, а основна частина боргу погашається одноразово після настання терміну остаточного платежу.

Отже, зважаючи на обмеженість дослідження питання класифікації синдикативного кредитування у вітчизняній економічній літературі, та використовуючи доробок зарубіжних дослідників, ми пропонуємо класифікацію видів синдикативного кредиту, наведену на рис.1.

Примітка: складено на основі [10, 11, 12]

Рисунок 1. Класифікація видів синдикативних кредитів

Figure 1. The classification of types of syndicated loans

Синдикативні кредити функціонують на ринку синдикативних кредитів, де реалізуються кредитні відносини. З цієї точки зору важливим видається вірне розуміння самої дефініції «ринку синдикативних кредитів», де суб'єктами виступають кредитори та позичальники.

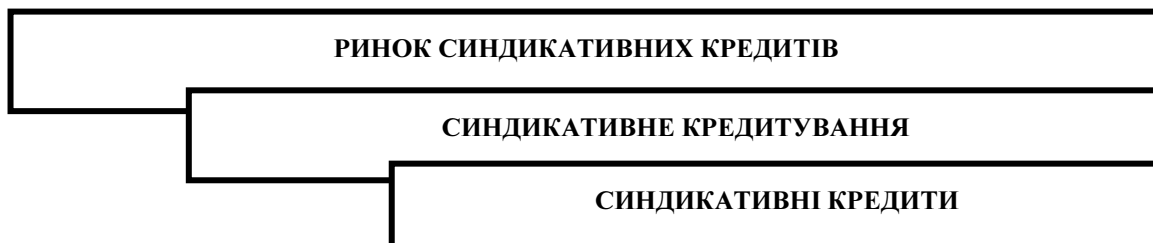
На нашу думку, ринок синдикативних кредитів – це частина ринку позичкових капіталів, де відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між комерційними банками та позичальниками, а також поміж собою (оскільки комерційні банки також можуть отримувати синдикативні кредити), використовуючи інструменти синдикативного кредитування.

Зазначене поняття ринку синдикативних кредитів також можна трактувати за допомогою категорії «синдикативне кредитування». З цього приводу доцільним є дослідження його суті.

Слід сказати, що у вітчизняній економічній літературі поняття «синдикативне кредитування» не зустрічається. Так, з нашої точки зору, синдикативне кредитування –

це процес надання позичальнику (або групі позичальників) синдикативних кредитів, які містять сукупність механізмів реалізації кредитних відносин.

Зазначені категорії синдикативного кредиту, синдикативного кредитування та ринку синдикативних кредитів перебувають у певному ієрархічному взаємозв'язку, що в цілому відображає реалізацію синдикативних кредитів як економічної категорії (рис.2).

Примітка: власна розробка автора

Рисунок 2. Ієрархічний взаємозв'язок економічних понять синдикативного кредитування

Figure 2. The hierarchical relationship of economic concepts of syndicated loans

Як бачимо, що синдикативні кредити є основою для здійснення кредитних відносин, реалізація яких складає процес синдикативного кредитування. Відповідно синдикативне кредитування здійснюється на ринку синдикативних кредитів. З даного дослідження чітко простежується ієрархія економічних понять, які перебувають у тісному взаємозв'язку між собою.

Висновки. На основі критичного аналізу наукових підходів щодо визначення сутності синдикативного кредиту, визначено, що під синдикативним кредитом слід розуміти кредит, що надається двома або більше кредиторами, організованих для конкретної угоди у банківській синдикат, одному або кільком позичальникам, з метою забезпечення концентрації фінансових ресурсів без загрози підвищення ризиків кредиторів. Синдикативні кредити є тим продуктом, на який формується попит та пропозиція на ринку синдикативних кредитів, а сукупність відносин, що виникають при реалізації синдикативних кредитів є основою процесу синдикативного кредитування.

Conclusions. Based on the critical analysis of scientific approaches on the definition of the nature of syndicated loan it is determined that the loan provided by two or more creditors, organized for a specific agreement in the banking syndicate, to one or more borrowers in order to ensure concentration of financial resources without threat of increasing risks of lenders should be understood as the syndicated loan. Syndicated loan is the product which is formed by supply and demand in the market of syndicated loans, and the set of relations that occur in the implementation of syndicated loans underpins the syndicated lending.

Використана література

1. Godlevski, C. Syndicated loans in emerging markets [Text] / C. Godlevski, L. Weill // Working Paper. – 2007. – №87. – P.3.

2. Матовников, М. Синдицированные кредиты: пока еще экзотика [Текст] / М. Матовников // Банковское дело в Москве. – 2001. – №26. – С.19–21.
3. Громовский, В. Синдицированное кредитование [Текст] / В. Громовский, О. Прудников // Вестник Ассоциации российских банков. – 2000. – №17. – С.15–18.
4. Циганов, С.А. Особливості формування ринку синдикуваного кредитування у країнах із трансформаційною економікою [Текст] / С.А. Циганов, А.М. Яншина // Фінанси України. – 2008. – №8. – С.11–19.
5. Банківська енциклопедія [Текст] / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
6. Гвардин, С.В. Финансирование слияний и поглощений в России [Текст] / С.В. Гвардин. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2006. – 195 с.
7. Сорокина, И.О. Долевой банковский кредит: синдицированный или консорциальный [Текст] / О.И. Сорокина // Финансовый менеджмент. – 2007. – №4. – С.93–98.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
9. Положення про порядок здійснення консорціумного кредитування: затв. постановою Правління НБУ від 14.03.96 № 351 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності. – 1996. – №2.
10. Fight, A. Syndicated lending [Text] / A. Fight. – London: Elsevier Butterworth-Heinemann, 2004. – 208 p.
11. Altunbas, Y. Syndicated loans: a hybrid of relationship lending and publicly traded debt [Text] / Y. Altunbas, B. Gadanez, A. Kara. – New York: Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institution Series, 2006. – 256 p.
12. Інформаційне агентство Cbonds [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.cbonds.info/>

Отримано 29.10.2014